Ірина НЕЧАЄВА

ÂÈÇÍÀ×ÅÍÍß ÔÀÊÒÎÐ²Â ²ÍÂÅÑÒÈÖ²ÉÍÎÃÎ ÐÎÇÂÈÒÊÓ Ì ÅÒÀËÓÐÃ²ÉÍÈÕ Ï²ÄÏÐÈªÌ ÑÒÂ Ó ÊÐÈÇÎÂÈÕ ÓÌ ÎÂÀÕ

Визначено та проаналізовано основні фактори впливу на процес інвестиційного розвитку металургійного підприємства в умовах кризи. Запропоновано технології антикризового управління інвестиційним розвитком металургійних підприємств.

The row of factors influences on the process of management investment development of metallurgical enterprise, in particular, internal factors and the factors of external environment are discussed.

Інвестування є багатогранним процесом, на який впливають цілий ряд факторів, які, у свою чергу, мають важливе наукове та практичне значення. Знання про механізм впливу даних чинників на інвестиційну діяльність та ефективність інвестицій є основою для розробки науково обґрунтованої інвестиційної стратегії та ефективного управління інвестиційним розвитком металургійного підприємства.

Проблемам інвестиційної діяльності металургійних підприємств присвячена значна кількість робіт вітчизняних науковців. В роботі В. С. Волошина та М. Г. Білопольського [2] висвітлені проблеми вітчизняних підприємств в кризових умовах, зокрема, як одну з основних проблем для металургійних підприємств автори виділяють нерозвиненість внутрішнього ринку споживання. А. Вдовічен акцентує увагу на джерелах формування інвестиційних ресурсів, а саме використання амортизаційних відрахувань як основного джерела інвестицій [3]. В. Н. Демидик, Н. Прудка та Г. Простаков у своїх роботах розглядають можливість залучення нетрадиційних джерел інвестування та пропонують використання ресурсів Кіотського договору [4, 5, 6]. В статті Я. Ярошенко та О. Молдован "Металургія виходить з кризи?" автори аналізують загальний стан вітчизняної металургійної галузі [7]. Як один із напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємств чорної металургії України О. Молдован пропонує вертикальну інтеграцію [8]. Проблемам реалізації інвестиційних проектів присвячені роботи А. А. Пересади [9].

Невирішеною частиною інвестиційної діяльності вітчизняних металургійних підприємств є питання, що пов'язані з управлінням їх інвестиційним розвитком, а саме ідентифікація факторів, що впливають на цей процес в умовах кризи.

Мета дослідження полягає в визначенні та аналізі факторів інвестиційного розвитку металургійних підприємств у кризових умовах

Економічна діяльність будь-якого підприємства у своїй основі базується на змінах (реновації основних фондів, структури оборотних активів і ін.), а зміни вимагають вкладень фінансових коштів. Економічна суть інвестиційного розвитку промислового підприємства полягає в процесі довгострокового спрямованого вкладення капіталу, який визначається зовнішніми діями і внутрішнім станом економічної системи, з метою інтенсивного розширеного відтворення активів підприємства та його економічного зростання [10].

Охарактеризувати інвестиційний розвиток металургійного підприємства можна набором чинників. Умовно ці чинники можна розбити на дві групи. Перша група – внутрішні фактори, до яких належать, форма власності, функціональна направленість діяльності підприємства та його розмір, стадія життєвого циклу підприємства, мета та стратегія інвестиційного розвитку, рівень рентабельності основної діяльності та рівень інвестиційної привабливості підприємства. Друга група – фактори зовнішнього середовища: тенденції розвитку економіки, рівень конкуренції, державна інвестиційна політика, регіональна інвестиційна політика, науково-технічний прогрес, структура та розмір ринку збуту (рис. 1). Будучи стратегічною складовою національного виробництва, сьогодні чорна металургія є найбільшою базовою галуззю промисловості, яка, поряд з іншими, визначає загальний стан соціально-економічного розвитку країни. Металургія, гірничо-металургійний комплекс (ГМК) є основним донором бюджету, майже 30% становить його частка у валовому внутрішньому продукті. В обсязі реалізованої промислової продукції 22% займає продукція металургійного виробництва. Металургія забезпечує

© Ірина Нечаєва, 2010.

майже 16% робочих місць в українській промисловості. В територіальній структурі України металургійні підприємства є ядром регіональних систем і складають основу економіки і забезпечують підтримку необхідного рівня соціального забезпечення населення території.

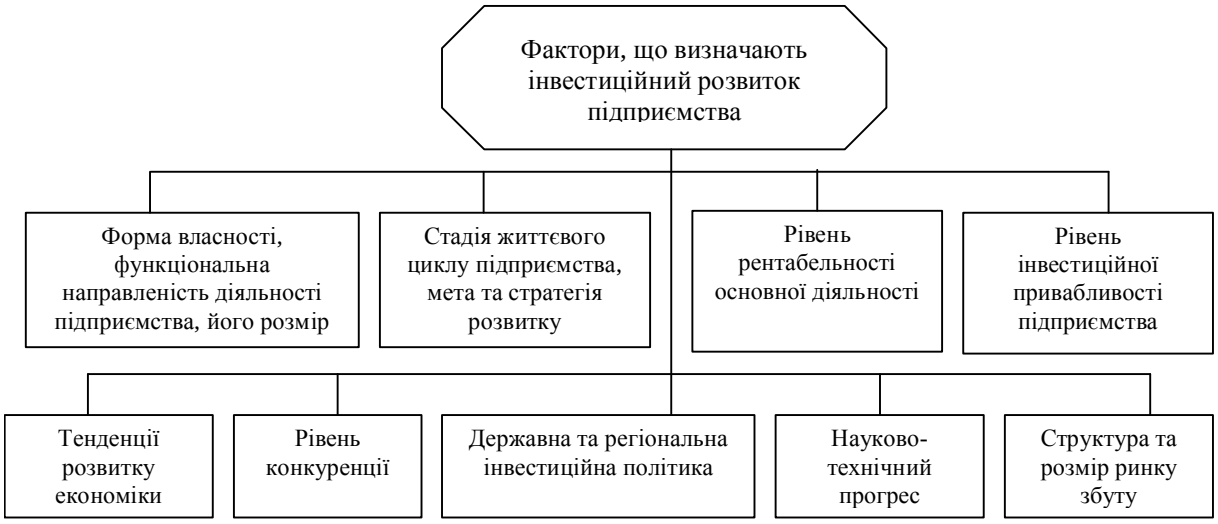

Рис. 1. ***Чинники інвестиційного розвитку металургійного підприємства***

Українська чорна металургія зосереджена в чотирьох областях країни: Донецькій, Дніпропетровській, Луганській і Запорізькій. Майже 40% у загальному обсязі промислової продукції Запорізької області становить продукція металургійного виробництва. Найбільшими металургійними підприємствами Запорізького регіону є ВАТ "Запоріжсталь", ВАТ "Дніпроспецсталь" та ВАТ "Запорізький завод феросплавів". За такими показниками, як обсяги чистого доходу, обсяги чистого прибутку, рентабельність продаж ВАТ "Запоріжсталь", ВАТ "Дніпроспецсталь" та ВАТ "Запорізький завод феросплавів" входять до десяти найбільших підприємств галузі. Однак діяльність підприємств не є стабільною, про що свідчать дані табл. 1.

Таблиця 1

Валовий та чистий прибуток досліджуваних підприємств

Роки	ВАТ «Запоріжсталь»		ВАТ «Дніпроспецсталь»		ВАТ «Запорізький завод феросплавів»	
	Валовий	Чистий	Валовий	Чистий	Валовий	Чистий
2003	1 298 810	639 195	68 915	-25 477	92 695,5	644,5
2004	1 466 420	809 886	304 975	89 939	-80 291,8	-134 926
2005	1 617 984	763 777	315 033	32 906	77 746,2	-11 355,9
2006	1 642 527	731 201	464841	195896	118 071,4	2 240,5
2007	1328828	553779	762004	344683	376725.4	38958.3
2008	1255030	47655	594049	-165552	775437	197302

Відзначаючи певні позитивні зміни в роботі металургійних підприємств, пов'язані головним чином з істотним збільшенням обсягів виробництва до 2008 р. за рахунок росту попиту на металопродукцію на зовнішніх та внутрішньому ринках, металурги мають значні проблеми на шляху свого подальшого розвитку, які у найбільшому ступені виявилися у період кризи. Ці проблеми обумовлені структурною недосконалістю й технологічним відставанням галузі, незадовільним технічним станом більшості основних виробничих фондів, ще недостатнім в цілому розвитком внутрішнього ринку споживання металопродукції й значною залежністю від кон'юнктури світового ринку сталі, тенденцій глобалізації світової економіки.

Металургія України характеризується нестачею інвестицій і, як наслідок, дуже високим для металургії світового рівня (японської і європейської) ступенем використання виробничих потужностей. Якщо за кордоном цей рівень складає приблизно 45–65%, то в нашій країні, за даними статистики, він знаходився в межах 80–100%. Дотепер в Україні для ефективної і конкурентоспроможної роботи в ринкових умовах навіть теоретично не вирішені питання оптимізації співвідношень між використовуваними і резервними потужностями і площами. Нерозв'язаність проблем нестачі інвестицій і резервних потужностей сприяло швидкому "старінню" основних виробничих фондів металургійних підприємств, що породило проблему їх низького технічного рівня і фізичного стану. Майже 80% виробничого устаткування підприємств характеризується терміном служби більш 25 років, знос основних фондів на досліджуваних підприємствах коливається від 53,69% (ВАТ "Запоріжсталь") до 90,71% (ВАТ "Запорізький завод феросплавів"). Незважаючи на ступінь зносу, незадовільними є показники оновлення основних фондів досліджуваних підприємств. Навіть на ВАТ "Запоріжсталь", де ступінь зносу найменший (48,77% – у 2007 р., 55,24% – у 2003 р.) , коефіцієнт оновлення становить у середньому 10,77%. Таким чином, основні виробничі фонди металургійних підприємств по технічному рівню значно відстали від передових закордонних металургійних фірм, що успішно конкурують на світовому ринку.

Інша проблема – відставання від закордонних конкурентів у використанні нових прогресивних технологій і інновацій. В Україні частка мартенівської сталі становить 44%, а електросталі– близько 4%. Конвертерне виробництво здебільшого здійснюється на технологіях, яким уже понад 30 років. Частка безперервного розливання не перевищує 7%. Якщо розглядати структуру витрат на виробництво українського металу, то в ній превалюють матеріальні витрати – від 70 до 88%, заробітна плата складає 3–9%, амортизаційні відрахування – 2–13%. Аналогічну структуру операційних витрат мають ВАТ "Запоріжсталь", ВАТ "Дніпроспецсталь" та ВАТ "Запорізький завод феросплавів". Останніми роками, що відмічені сприятливою ціновою кон'юнктурою, вітчизняні металургійні підприємства також продовжували нарощувати обсяги виробництва та реалізації продукції. Пріоритетом були обсяги, а не скорочення виробничих витрат. Орієнтація на короткострокові прибутки стала бичем як підприємств, так і галузі в цілому. Про стабільність такого бізнесу говорити не доводиться: виробники продукції високих переділів мають можливість укладати з крупними споживачами (скажімо, автомобільними концернами) контракти на півроку-рік, а вітчизняні меткомбінати працюють на склад, звідки збувають продукцію у міру надходження замовлень. В умовах кризи кількість замовлень скоротилась значно. Металургійні підприємства регіону виробляють традиційний сортамент продукції, і в цій ніші у них дуже багато конкурентів. При цьому виробники з Росії, Китаю і Туреччини в плані виробничих витрат і ціни продукції залишили вітчизняних виробників далеко позаду, що робить вітчизняний товар неконкурентоспроможним. Створений в дореформений період високий ступінь спеціалізації і концентрації вітчизняної металургії нарівні з високим рівнем її монополізації також створюють проблеми для розвитку металургійного підприємства. Ці проблеми можна вирішити (і вони вже вирішуються) проведенням реструктуризації металургійних підприємств, з одного боку, шляхом їхнього розукрупнення і створення дочірніх підприємств, з іншого боку – формуванням вертикально-інтегрованих структур.

Наступною проблемою, з якою довелося зіштовхнутися менеджерам металургійного виробництва в умовах переходу до ринку, і особливо в кризовій ситуації є удосконалювання системи управління маркетингом, виробництвом і персоналом. На думку спеціалістів з теорії та практики менеджменту, нині відбувається формування парадигми нової науково-технічної революції, яка розгортається одночасно за багатьма напрямами. Серед них два найвизначальніших: удосконалення менеджменту і впровадження науково-технічних новацій у виробництво [1].

Отже, суттєвими проблемами для економіки підприємства є перевантаження виробничого апарату зношеними об'єктами, маса яких зростає, недостатні темпи інвестування в основні фонди та як наслідок низькі обсяги їх оновлення. У зв'язку з цим пріоритетною у реалізації політики розширеного відтворення основних фондів має стати істотна активізація інвестиційних процесів, метою якої є радикальне оновлення технічної бази виробництва.

Стан інвестиційної діяльності підприємства визначають обсяги та структура інвестицій, джерела їх залучення та ефективність їх використання. Починаючи з 2001 р. процес модернізації виробництва на більшості вітчизняних металургійних підприємствах помітно активізувався. Були знайдені значні інвестиції для технічного переозброєння виробничих потужностей. Така тенденція характеризує інвестиційну діяльність досліджуваних підприємств в період з 2003 до 2006 рр. Однак у 2007 р. такий стан зазнав змін. ВАТ "Запоріжсталь" зменшив обсяги капітальних інвестицій на 24,5%, ВАТ

"Запорізький завод феросплавів" – на 66,5%. У 2008 р. у порівнянні до 2007 р. обсяги капітальних інвестицій ВАТ "Дніпроспецсталь" становили 94,1% та 52,8% ВАТ "Запорізький завод феросплавів". Це можна пояснити, в першу чергу, світовою фінансовою кризою, та як наслідок зниженням інвестиційної активності підприємств. І лише обсяги капітальних інвестицій ВАТ "Запоріжсталь" в 2008 р. у порівнянні до 2007 р. становили 194,4%, що певним чином характеризує високу ступінь довіри інвесторів до комбінату та ефективність інвестиційної діяльності підприємства. Зокрема, обсяги капітальних інвестицій ВАТ "Запоріжсталь" у 2008 р. у порівнянні з 2003 р. збільшилися у 2,5 разу. Значну частку в структурі капітальних інвестицій підприємств, що аналізуються займає капітальне будівництво. Для досліджуваних підприємств цей показник варіюється від 78,98% (ВАТ "Дніпроспецсталь") до 97,27% (ВАТ "Запорізький завод феросплавів"). Однак як в цілому по Україні та галузі, у загальному обсязі інвестицій досліджуваних підприємств більшу частину займають фінансові інвестиції (табл. 2).

Таблиця 2

Структура інвестицій досліджуваних підприємств

Підприємство	Капітальні інвестиції		Фінансові інвестиції			
			довгострокові		поточні	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
ВАТ «Запоріжсталь»	1 414 430	32,3	2959656	67,6	1 979	0,1
ВАТ «Запорізький завод феросплавів»	13859	3,4	393419	96,6	0	0
ВАТ «Дніпроспецсталь»	35044	10,78	29384	9,05	260522	80,17

Якщо в 2003 р. частка капітальних інвестицій ВАТ "Запоріжсталь" становила 51,9%, то в 2008 р. цей показник зменшився до 32,3%. Така тенденція не є позитивною, оскільки свідчить про уповільнення процесу відтворення основних фондів комбінату. Незадовільною є структура інвестицій ВАТ "Запорізький завод феросплавів". Частка фінансових інвестицій збільшилась з 58,99% в 2003 р. до 96,6% в 2008 р. Обсяги довгострокових фінансових інвестицій збільшилися в 8,6 разу (2003 р. до 2008 р.). Таке збільшення обумовлене ростом фінансових інвестицій за методом участі в капіталі в асоційовані підприємства (162708 тис. грн.) та ростом фінансових інвестиції в акції (219750 тис. грн.). Критичною, на наш погляд, є структура інвестицій ВАТ "Дніпроспецсталь". Частка капітальних інвестицій зменшилась з 47,86% (2003 р.) до 10,78% (2008 р.) при збільшення частки поточних фінансових інвестицій до 80,17% в 2008 р. (55187 тис.грн. – інвестиції в акції, 205335 тис. грн. – інші поточні фінансові інвестиції). Таке становище можна пояснити ситуацією, що склалася на ринку інвестицій. Майже всі інвестори прагнуть зменшити термін окупності інвестицій, вкладаючи кошти в так звані "короткі гроші" та знизити інвестиційний ризик.

Реалізація інвестиційного процесу потребує насамперед консолідації ресурсів усіх джерел фінансування. Одним з головних джерел інвестування залишаються власні кошти підприємств. Так, у 2008 р. за рахунок цього джерела здійснено 56,7% усіх капітальних вкладень. У загальній структурі фінансування інвестиційної діяльності промисловості частка фінансування за рахунок власних коштів поступово знижається в середньому на 2,8%, що в першу чергу пов'язано з недосконалою податковою політикою.

Як відомо, основу власних коштів інвесторів складає прибуток і амортизаційні відрахування. Вагому роль, безумовно, відіграє прибуток, що залишається після виплати податків та інших обов'язкових платежів. Частина цього прибутку, що спрямовується на виробничий розвиток, може бути використана на будь-які інвестиційні та соціальні цілі. Політика розподілу чистого прибутку базується на обраній загальній стратегії економічного розвитку. Останніми роками питома вага інвестицій у структурі використання прибутку підприємств значно зменшилася. Це пов'язано як із погіршенням фінансового стану підприємств реального сектору економіки, збільшенням кількості збиткових підприємств, так і зі зменшенням схильності до інвестування, яка, у свою чергу, зумовлена загальною нестабільністю і високими ризиками. Останнє пояснює ситуацію, коли навіть прибуткові підприємства не здійснюють

інвестиції у власне виробництво, незважаючи на високий ступінь зносу основних фондів. Аналіз фінансових звітів досліджуваних підприємств дозволяє зробити висновок, що прибуток використовується виключно на виплати дивідендів власникам. Змінюються умови формування другого основного інвестиційного джерела власних ресурсів – амортизаційних відрахувань.

Як доводить світова практика, роль амортизації у відтворювальному процесі закономірно підвищується, оскільки це об'єктивна тенденція, яка викликана зростанням виробничого потенціалу. В Україні це джерело поступово втрачає свою роль: від стабільних 60% у 1980-і роки його питома вага скоротилася до 47% у 1991 р., 30% у 1992–1993 р. і 10–15% останніми роками [3].

На відміну від багатьох металургійних підприємств, ті, що аналізуються використовують амортизацію за цільовим призначенням. Зокрема, ВАТ "Запоріжсталь" щорічно в повному обсязі залучає нараховану амортизацію до інвестиційного процесу. ВАТ "Запорізький завод феросплавів" перерозподіляє нараховані та накопичені амортизаційні нарахування та використовує їх за встановленими напрямами. За напрямами використання амортизаційних відрахувань ВАТ "Запоріжсталь" значну частину становлять інвестиції у будівництво нових об'єктів. Зокрема, в 2008 р. ця частка становила 88,4% (табл. 3).

Таблиця 3

Напрями використання амортизаційних відрахувань, %

Найменування показника	ВАТ «Запоріжсталь»		ВАТ «Дніпроспецсталь»		ВАТ «Запорізький завод феросплавів»	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Використано за рік – усього	100	100	100	94	100	100
в тому числі на: будівництво об'єктів	78,2	88,4	24,74	31,21	19,75	57,68
придбання (виготовлення) та поліпшення основних засобів			72,74	58,68	57,65	39,96
з них машини та обладнання	21,8	11,6	41,05	29,23	6,69	36,22
придбання (створення) нематеріальних активів	–	–	2,52	10,11	0,04	–
інші	–	–			6,49	2,36

Дещо іншу структуру використання амортизації має ВАТ "Дніпроспецсталь". Значну частину складає будівництво нових об'єктів від 25% до 45%, придбання (виготовлення) та поліпшення основних засобів займає найбільшу частку – 72,74% у 2007 р. Позитивною тенденцією є постійне збільшення обсягів інвестицій, що направлені на придбання (створення) нематеріальних активів – від 0,42% у 2003 р. до 10,11% у 2008 р. Така тенденція опосередковано свідчить про активізацію інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства.

У повному обсязі використовують амортизація на ВАТ "ЗЗФ". Значну частину амортизаційних нарахувань направляють на будівництво нових об'єктів і придбання та поліпшення основних засобів (57,68% та 39,96% у 2008 р. відповідно).

Одним з найбільш важливих індикаторів інвестиційної діяльності, конкурентоспроможності і інвестиційної привабливості підприємства є коефіцієнт рентабельності інвестицій (Return on Investment|).

Розраховані значення ROI для досліджуваних підприємств наведені на рис. 2.

Як вже відзначалося, ефективність діяльності підприємства значною мірою визначається ступенем зносу основних фондів. Саме співставлення коефіцієнту рентабельності інвестицій та коефіцієнту зносу основних фондів підприємства дозволяють визначити етап інвестиційного розвитку, на якому знаходиться конкретне підприємство в певний період часу.

ВАТ "Запоріжсталь" з-поміж аналізованих підприємств знаходиться в найбільш стабільному стані. Показники коефіцієнта зносу та коефіцієнта рентабельності інвестицій дозволили позиціювати підприємство як таке, що з погляду інвестиційного розвитку знаходиться на етапі реформації. Процес реформації в інвестиційній сфері здійснюється за допомогою реформ, тобто змін в системі управління інвестиційною діяльністю підприємства, пов'язані зі значними перетвореннями в інвестиційній політиці

за умов, коли існуюча система виявляється неефективною, виникають кризи, темпи розвитку спадають, підприємство відстає у своєму розвиткові від інших підприємств. Позиція як ВАТ "Дніпроспецсталь" так і ВАТ "Запорізький завод феросплавів" свідчить про необхідність нагальної трансформації всієї системи підприємства, тобто перетворення однієї економічної системи на інші, що супроводжується відмиранням одних елементів, рис, властивостей і появою інших, послаблення одних типів і форм власності й посилення інших, заміну економічної структури.

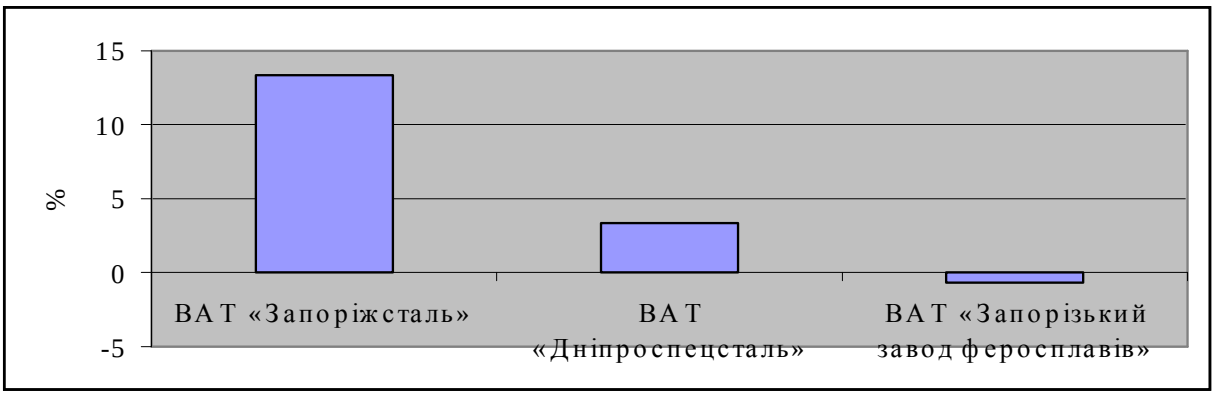

Рис. 2. ***Коефіцієнт рентабельності інвестицій (Return on Investment|) досліджуваних підприємств, %***

Окрім власних, металургійні підприємства мають змогу залучати зовнішні інвестиційні ресурси. Одним з найважливіших джерел фінансування інвестиційної діяльності є довгострокові кредити банків. Однак, як свідчать дані фінансових звітів, підприємства ще не повною мірою використовують це джерело залучення інвестицій. Експортуючи значну частину металургійної продукції, Україна, тим самим, сприяє розвитку промисловості та економіки інших країн, наносячи собі непоправні екологічні збитки. Співставлення еколого-технічних показників виробництва металу на підприємствах Західної Європи свідчить як про екологічні проблеми, так і про високу енерго- та ресурсоємність наших підприємств. За витратами енергії вони перевищують західні країни на 20–30%, споживанню води – майже в 20 разів, за викидами пилу – в 10–12 разів, за викидами оксиду азоту – в 2 рази, а ступінь відходів, що не утилізуються на наших підприємствах, вище на порядок [4].

Високий рівень споживання паливно-енергетичних ресурсів в металургії сформувався в результаті використання значної кількості високо енергетичних технологій, а також фізичного та морального зносу основних виробничих фондів підприємств. За оцінками експертів [5], впровадження технологій енергозбереження в металургії (у тому числі використання коксового газу, використання установок пиловугільного вдмухування, заміну мартенівських печей конверторами) дозволять на третину зменшити витрати природного газу. Певною мірою вирішити проблему залучення інвестиційних ресурсів можна за рахунок використання нетрадиційних інвестиційних джерел. На даний час високу потенційну застосовність мають принципи фінансування інвестицій через програми і заходи природоохоронного характеру. В першу чергу, до таких програм відносяться можливості залучення іноземного капіталу через систему угод по обмеженню викидів парникових газів, або так званого Кіотського протоколу. Цей протокол дозволяє часткове фінансування інвестиційних проектів в разі їх спрямованості на зменшення екологічної дії і створення нових екологічно чистих виробництв. Найбільш ефективне використання системи Кіотського протоколу можливо, на думку автора, в українській металургійній галузі у зв'язку з початком її глибокої модернізації при одночасному очікуваному посилюванні державного природоохоронного контролю. На даний час є приклади використання можливостей Кіотського договору. Для скорочення викидів парникових газів в 2007 р. у рамках положень Кіотського протоколу "Запоріжсталь" уклала договір за проектами спільного здійснення. В 2008 р. розроблена проектно-технічна документація щодо сумісного здійснення "Будівництво блоку розділення повітря ВРУ-60". Кіотський протокол, незважаючи на певні проблеми, дозволить залучити в металургію значні кошти за рахунок зовнішніх інвесторів. Зовнішні інвестиції в енергозбереження українських підприємств в рамках проектів спільного здійснення можуть скласти 300–500 млн. євро [6].

Узагальнюючи результати дослідження факторів інвестиційного розвитку металургійних підприємств і виходячи з особливостей формування інвестиційної стратегії в металургійному секторі економіки, можна відзначити, по-перше, низьку якість менеджменту, технічну і технологічну відсталість, високу міру фізичного зносу виробничого апарату більшості підприємств, їх повільну адаптацію до нового економічного середовища, по-друге, неефективну структуру інвестицій, низьку повноту трансформації накопичень в інвестиції, а також малий об'єм інвестицій, що направляються на технічне переозброєння і на поліпшення організації виробництва і управління.

Об'єктивно оцінюючи перспективи інвестиційного розвитку українських металургійних підприємств, можна зробити висновок, що його ріст стримується: загостренням конкуренції на світовому ринку в умовах, по-перше, збільшення обсягів виробництва, по-друге, падіння (особливо в умовах кризи) темпів приросту споживання металу; недосконалістю системи управління; орієнтація вітчизняних металургів на зовнішніх споживачів; підвищенням вимог до якості металопродукції; високими виробничими витратами, що пов'язані з використанням застарілих технологій; вузьким сортаментом металопрокату, що випускають вітчизняні підприємства реалізованого на експорт.

Фінансова криза, стагнація на ринку металопродукції і зростання сировинних витрат в собівартості готової металопродукції, змушують металургів вдосконалювати системи управління та, як результат, прискорюють процеси інтеграції в чорній металургії. Одним з напрямків дослідження автора будуть саме інтеграційні процеси в металургійній галузі України.

Література

1. *Маевский В. Эволюционная теория и технологический прогресс / Маевский В. // Вопросы экономики. – 2002. – № 11. – С. 8–9.*
2. *Волошин В. С., Белопольский Н. Г. Финансово-экономический кризис в Украине: пути выхода [Текст]: / Авт. Волошин В.С., Белопольский Н. Г. – Мариуполь: Издательство "Рената", 2009. – 60 с.*
3. *Вдовічен А. Джерела формування інвестиційних ресурсів регіонів / Вісник КНТЕУ. – 2003. – № 5. – С. 40.*
4. *Демидик В. Н. Проблемы металлургии в контексте устойчивого развития / В. Н. Демидик // Экотехнологии и ресурсосбережение. – 2004. – № 1. – С. 53–56.*
5. *Простаков Г. Слишком дорогой дешевый газ / Г. Простаков // Експерт. – 2006. – № 41. – С. 17–22.*
6. *Прудка Н. Газовый кнут, киотский пряник / Н. Прудка // Експерт. – 2006. – № 43. – С.17–22.*
7. *Ярошенко Я., Молдован О. Металургія виходить з кризи? / Ярошенко Ярослав, Молдован Олексій // [Економічна правда, 10 серпня 2009].*
8. *Молдован О. О. Вертикальна інтеграція як напрям підвищення конкурентоспроможності підприємств чорної металургії України / Молдован Олексій Олександрович // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2(11). – С. 145–151.*
9. *Пересада А. А., Зубленко В. В. Реалізація інвестиційних проектів в Україні / А. А. Пересада, В. В. Зубленко // Фінанси України. – 2004. – № 3. – с.107.*
10. *Нечаєва І. А. Інвестиційний розвиток: поняття, зміст та форми / І. А.Нечаєва // Теорія і практика сучасної економіки: Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції. У 2 тт. – Т. 2 / Відп. ред. Хомятов В. І. – Черкаси: ЧДТУ. – 2009. – С. 69–71.*
11. *Нечаева И. А. Возможности внедрения энергосберегающих технологий в контексте обеспечения инвестиционной безопасности металлургических предприятий Украины / И. А. Нечаева // Экономическая безопасность государства и интеграционные формы ее обеспечения / Под ред. Г. К. Вороновского, И. В. Недина. – К.: Знания Украины, 2007. – С. 79–81.*
12. *Нечаєва І. А. Деякі проблеми амортизаційної політики підприємства / І. А. Нечаєва // Проблеми економіки: освіта, теорія, практика. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (28 листопада 2008 р.). – Кривий Ріг: Друкарня "Октан-принт". – 2008. – С. 127–128.*